

Hayatın Anlamı*

Susan Wolf (1998)

Çev. Yrd. Doç. Dr. Süleyman Aydın

Hayatın anlamı konusu, ne olduğu tam olarak belli olmasa da, felsefede önemli bir yer işgal eder. İnsanların, daha yüce veya tanrısal bir amacın bir parçası olup olmadıkları sorusuyla birlikte “hayatın anlamı nedir?” sorusu, dini bir yanıt gerektirir gibi durur. Bununla birlikte felsefi tartışmaların çoğu, bu bağın zorunlu olup olmadığını sorgular. Ölümün kaçınılmaz oluşu, genelde hayatın anlamını kuşkulu hale getirir gibidir; fakat ölümsüzlük fikrinin, anlam ve anlamsızlık arasındaki farkı ne şekilde izah edeceği de açık değildir. Evrenin insan hayatına aldırmadığına inanan düşünürler, tartışmalarında sıkça saçmalık temasına yer verirler. Hayatımızın anlamı yoksa bile varmış gibi yaşamak gerektiğini savunurlar. Bu saçmalık karşısında kimileri intiharı, kimileri meydan okumayı ve kimileri de hayata alaycı bir şekilde yaklaşmayı teşvik eder. Ayrıca, kozmik anlam sorunundan vazgeçerek anlamı başka bir yerde aramak da mümkündür.

1 “Hayatın anlamının” Anlamı

“Hayatın anlamı nedir?” sorusu, felsefede muhtemelen başka her hangi bir şeyden daha fazla küçümseme ve saygı çağrıştırır. Öncelikle soru, muğlaklığıyla ün salmıştır ve tantanalı safsatayı destekler. Diğer taraftan var oluşumuzun amacını anlama dürtüsü, derin ve kuşatıcıdır ve belki insan olmamız açısından temel teşkil eden zihinsel yetilerimizin belirtisidir.

Hayatın anlamı konusundaki temel zorluklardan biri, konuyla ilgili bir açıklığın olmayışıdır. Anlam aradığımız başka bağlarla mukayeseler yapmak, karışıklığı daha çok artırır. Sözcüklerin ve ifadelerin anlamlarını sorduğumuzda, genelde neyi nakletmek için kullandıklarını sorarız. Fakat hayat, iletişim sisteminin bir parçası değildir. Kendisi dışında bir şeyi temsil etmek üzere amaçlanmış ya da kullanılmış gibi görünmez. Belli koşullarda dilbilimsel-olmayan nesnelere anlamlarından söz ederiz: örneğin, ayak izi, birinin burada bulunmuş olduğu anlamına gelir; derideki bir dökün-

* WOLF, SUSAN (1998). Life, meaning of. In E. Craig (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge. Retrieved April 26, 2006, from <http://www.rep.routledge.com/article/L044>

tü, çocuğun kızamık olduğu anlamına gelir. Ne var ki, “anlamın” bu tür kullanımlarıyla yapılan karşılaştırmalar pek işe yaramamıştır.

Özellikle kitaplı dinler, hayatın anlamı sorunu için doğal bir bağlam sunarlar. Şayet birisi, doğüstü bir varlığın dünyayı yüce bir tasarımla yarattığına inanırsa, soru, bu tasarımın amacını ya da hayatın bu tasarım içindeki yerini sorgular. Bununla birlikte, hayatın anlamı konusu—ya da zamanla hayatın anlamı ifadesiyle bağlantılı keşişen konular yığını—yalnızca dini varsayımlara dayalı olarak anlam ifade eden konularla sınırlandırılmaz. Bu konuda merak edilenler, hayatın bir amacının olup olmadığı, hayatın yaşamaya değer olup olmadığı ve özgül koşulları ve meraklarından bağımsız olarak insanların yaşamak için her hangi bir nedene sahip olup olmadıkları hakkındaki soruları içerir. Başkalarının farklı bakış açılarınca kabul edilebilir bulunan amaçları, gerekçeleri ve değerleri araştırabiliriz, ya da beşer ötesi muhtemel bakış açılarına kayıtsız kalarak dikkatimizi kendi ruhumuzda ya da topluluklarımızda bulunan arzu ve amaçlarla sınırlandırabiliriz. Her ne kadar “hayatın anlamı” ifadesi, hayata yalnızca tek bir anlam yükler gibi gözükse de hayatın anlamsız olduğu sonucuna ulaşmadan bu varsayımı reddedebiliriz. Genellikle, sorunun odak noktası, tam da bunu yanıtlamaya çalışma sürecinde değişir. O halde hayatın anlamını sorgulamak, buluncaya kadar ne aradığımızı bilmediğimiz bir araştırmaya kalkışmak gibidir. “Hayatın anlamı” ifadesini, başka sözcüklerle kesin bir şekilde açıklamaya kalkışmak, belli seçenekleri devre dışı bırakacak ve peşinen bir kenara koyamayacağımız araştırma yollarını kapatacaktır.

2. Ölümün Konuyla İlgisi

Hayatın anlamıyla ilgili bir problemin var olduğu sezgisi, çoğunlukla ölüm üzerine derin düşüncenin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Aslında, Schopenhauer ve Tolstoy’da olduğu gibi, tam da hayatlarımızın ölümle son bulacak olmasından ötürü söz konusu problemin ortaya çıktığı düşünülür. Fakat bazı filozofların fark etmiş oldukları gibi, sonlu oluşumuzla hayatın anlamı arasındaki ilişki muammalıdır. Şayet hepimizin bir gün öleceği varsayımı, hayatı anlamsız gösterecekse, tam tersi bir varsayımın—sonsuz dek yaşayacağımız—durumu ne şekilde daha iyi yapabildiği açık değildir.

Ölüm düşüncesi ve hayatın anlamsız olduğu kaygısı arasındaki bağlantıya dair muhtemel bir açıklama, ölümlü olmayla yüzleşmenin mutluluk arayışını baltaladığı şeklindedir. Şayet nihai mutluluk muhtemel ya da olanaklıysa, anlam ihtiyacını hissetmeyebiliriz—yaşam eğlenceli olduğu müddetçe yaşamak için bir nedene ihtiyaç

duymayız—ve nihai mutluluğa erişme amacı, şayet ulaşılabılırsa, amaç olarak yeterli olabilir. Fakat kimilerine göre, öleceğini bilmek, mutluluğu olanaksız kılar. Bir başka deyişle, kendimizin, ait olduğumuz kültürün ve türümüzün kaçınılmaz bir şekilde öleceğini kabul etmemiz, önceden sahip olduğumuz amaç ve gayelerin değersiz ya da aptalca gözükmesine neden olabilir. Tanrı inancı, bu kaygılardan kurtarır. En azından bazılarının sonsuz mutluluğa ulaşacağı bir başka dünya vaadi, nihai mutluluk istikametinde çalışma olasılığını artırır. Bizimle ve hayatlarımızdan çıkardığımız anlamla ilgilenen ezeli ve üstün bir varlığın mevcudiyeti, amaçlarımızın ve davranışlarımızın anlamsız olduğu endişesini ortadan kaldırır.

3. Saçmalık

Birçok düşünür, şayet Tanrı yoksa, bu durumda insan hayatının saçma olduğunu savunur. Onlara göre, Tanrı yoksa beşeri konumumuz, temel ve değiştirilemez bir uyumsuzluk içerir. Albert Camus, dünyanın makul, düzenli ve şefkatli olması talebimizle onun sessiz, boş ve kayıtsız olması gerçeği arasındaki çatışma üzerine odaklanır. Thomas Nagel, hayatımızın nesnel anlamsızlığıyla ona adadığımız projeler, ciddiyet ve enerji arasındaki çelişkiyi vurgular. Ne şekilde tepki göstereceğiz?

Evrenin kayıtsızlığını kabul etmeye başlama, yıkıcı bir deneyim olabildiği için doğal olarak intihar düşüncesi ortaya çıkar. Şayet bütün amaçlarımız, var oluşumuzun ya da eylemlerimizin kendimizden daha büyük ve daha az onaylanma ihtiyacı içindeki bir varlık açısından önem taşıdığı varsayımı üzerine kuruluysa, böyle bir varlığın olmadığını keşfetmemiz, tümüyle yönümüzü kaybetmemize neden olabilir. Ayrıca şayet gittiğimiz yön, yanlış olduğunu bildiğimiz bir varsayımı tekrar önümüze koyacak olursa, bu durumda çelişkili olmayan tek seçenek intiharmış gibi gelebilir. Fakat Camus (1955), çelişkili-olmayan uygun bir hayat şeklinin var olduğuna inanır. O, “saçma adamı”, dünyanın kendisine kayıtsız oluşunu umursamadan “başvurusuz” yaşayan kişi olarak betimler. Böyle bir kişi, hayatın her hangi bir rasyonel temelinin olmayışını unutmadan ya da reddetmeden, hayatı olabildiğince tam bir şekilde kucaklar. Nagel daha ılımlı bir yanıt sunar (1971): anlamsızlığımızı kabul ediyoruz, kendimize dair dışsal bir görüşü benimsemiş doğruğumuzdaki beşeri yeteneğimizin bir işlevidir; onu reddetmeye çalışmak ya da ondan kaçmak için bir neden yoktur. Aynı zamanda, şayet hayatlarımız kozmik olarak anlamsızsa, bizim bu gerçeğe nasıl tepki verdiğimiz meselesi de öyledir. Bu tartışma ışığında Nagel, meydan okumanın çok abartılı ve dramatik olduğunu ve hayatla dalga geçmenin daha uygun olduğunu belirtir. Richard Taylor (1970), evrenin sessizliğinden farklı bir ders çıkarır: hayatın nesnel olarak anlamsız olmasının kabulü, anlam arayışını içe çevirmemiz gerektiğini gösterir.

Hayatta, umursamanın anlam taşıyacağı anlam çeşidi, bizim için anlamlı olandır. Şayet anlamlı bulduğumuz etkinliklerle uğraşma gücündeysek, hayat anlamlıdır. Aksi takdirde değildir.

Bu düşünürlerin tamamı, şayet kendimizi olumlu olarak kendisine bağlı görebileceğimiz bizden daha büyük ve özü itibariyle bizden daha değerli hiç bir şey yoksa, bu durumda en azından önemli bir anlamda hayatın anlamsız olduğu görüşünü paylaşırlar. Bu noktada, hayatın anlamıyla ilgili olumlu bir görüşü, yardımsever bir Tanrı'nın var oluşuna dayandıranlarla aynı fikirdedirler. Anlam koşulunun karşılanmadığına ve yine de hayatın bir anlamı varmış gibi yaşamamız gerektiğine inandıkları için, insan yaşamının saçma olduğu çıkarımında bulunurlar. Joel Feinberg (1992)'in de belirttiği gibi, bir durumun saçma oluşuyla bir insanın saçma oluşu arasında fark vardır. İster hayata meydan okuyalım, ister onunla dalga geçelim, ister üçüncü bir alternatifi benimseyelim, kötü durumumuzla ilgili doğru bir tutumu benimsemek suretiyle en azından kendimizi saçma olmaktan kurtarabiliriz.

Bununla birlikte, insan hayatının saçma olduğunu söyleyen bu görüş için nispeten kötümser-olmayan bu tavizi dahi vermek gerektiği açık değildir. Görmüş olduğumuz gibi bu görüş, evrendeki yerimizle ilgili talep ettiğimiz ya da kaçınılmaz olarak varsaydığımız şeyle durumumuzun gerçekliği arasında giderilemez bir çatışmanın var olduğu görüşüne dayanır. Fakat kozmik önemimiz konusunda ısrar etme ya da istekli olma eğilimi, bu düşünürlerin sandığından daha az derin ve daha az kaçınılmaz olabilir. Hayatı kısıkrak yakalamak, projeleri enerji ve bağlılıkla yürütmek, büyüklük kuruntularına dayanmak zorunda değildir. Bir olimpiyat koşucusu dünya rekoru kırmak için sınırları zorladığında ya da bir anne çocuğunu emzirmek için uykusundan ve rahatından ödün verdiğinde elde ettiği başarının kozmik bir önem taşıyacağını düşünmesi gerektiği yeterince açık değildir.

4. Öznel ve nesnel anlam

Hayatın anlamına dair tartışmalar genellikle evrendeki yerimiz hakkındaki düşüncelerle bağlantılı olsa da, anlamlı ve anlamsız hayatlar arasındaki zıtlığın anlaşılabilirliğinin kozmik sorundan bütünüyle bağımsız gözüktüğü bağlamlar vardır. Umursamanın önemli olduğu anlam çeşidinin öznel anlam olduğunu daha önce zikretmiştik. David Wiggins (1976) gibi bazıları, tamamen öznel bir anlam açıklamasının, terimin sıradan kullanımı açısından haksızca olduğuna inanır. Wiggins'e göre, anlamlı ve anlamsız bir hayat arasındaki fark düşüncesi, öznel olarak tatmin edici ya da doyurucu bir hayat ile öyle olmayan bir hayat arasındaki daha açık ve tartışmasız farka eşdeğer

değildir. Hayatımızın anlamının olup olmadığı konusunda kaygılandığımız zaman, tamamen iç gözlemsel bir girişimde bulunmuş olmayız ve hayatımıza anlam vermek için bir yol araştırdığımız zaman bizi mutlu edecek bir ilaç aramayız. Sadece aşağı doğru yuvarlandığını görmek için tanrılar tarafından bir taşı bir tepeye sürekli çıkarmakla cezalandırılan Sisyphus'un hayatı, en azından Camus'nun eserlerinden beri, bir anlamsızlık örneği olarak önerilmiştir. Şayet bu tekrar eden ve beyhude etkinlikten Sisyphus'un anormal bir şekilde hoşnut olduğunu tahayyül edersek, onun yaşamını daha anlamlı ya da kötü olarak değerlendirip değerlendiremeyeceğimiz açık değildir. Bununla birlikte, hayatın anlamına dair açıklamaların bütünüyle öznel ve bütünüyle nesnel alternatiflerle sınırlandırılması gerekmez. Anlamlı hayatların en doğal örnekleri, hem öznel olarak bir hayli tatmin edici ve hem de faillerin kendilerinden bağımsız görüş açılarıyla hükmedildiğinde takdire şayan veya yararlı olanlardır. En rahat bir şekilde anlamlı olarak tasvir edilen hayat çeşidi, bir öznenin canlı ilgi alanlarıyla, ilgiye değer şeyler dizisi arasında uygun bir bağlantının olduğu hayat çeşididir. Anlam, öznel ilgi, nesnel çekicilikle uyduğunda ortaya çıkar gibidir.

Bu tür bir anlamlılığın, en doğal şekilde kutsal ya da kozmik bir amaçla bir bağlantı gerektirir gözüken endişeyle ilişkili olup olmadığı ve ilişkiliyse ne şekilde ilişkili olduğu, zor meselelerdir. Ayrıca bu anlamlılık anlayışının göndermede bulunduğu "nesnel çekicilik" (ya da objektif değer veya bedel) tartışmalı olma açısından kötü ün salmıştır. Özellikle dini bir metafizik olmadan bu tür bir anlayışın anlaşılır olup olmadığı, kendi başına temel felsefi bir sorun oluşturur. (bkz. Ahlaksal realizm). Hayatın anlamı meselesinin, diğer temel felsefi konulara açık ve onlarla bağlantılı olması gerektiği sürpriz olarak görülmemelidir. Her şey bir yana bu sorun, tüm felsefe içerisinde en temel ve en derin konulardan biridir.